

Aftenposten 28/10 - 92

Hans Fredrik Dahls nye mursten:

Portrett av en nasjonalskurk

BOK

Hans Fredrik Dahl.
VIDKUN QUISLING.
EN FØRER FOR FALL.
Aschehoug.Anmeldt av
ULF ANDENÆS

Quislings liv sett fra Quislings egen synsvinkel — det er hva Hans Fredrik Dahl har satt seg som mål å fortelle.

Med dette utgangspunkt har historieprofessoren og pressemannen Dahl gått tere inn på vårt århundres mest omtalte nordmann enn noen annen forfatter har gjort for ham. Lenge har han vært blant de fremste kjennere av fidepoken Quisling virket i. Egentlig har han knapt forlatt denne emnekreten siden han begynte å sysle med den på 1960-tallet. Galt er det vel ikke å si at en stor del av forfatterens voksne liv ligger bak det imponerende sluttresultatet. Det er vel nædt til å bli stående som standardverket om Quisling.

Ertelysion

Første bind som kom i fjor, «En fører blir til», omfattet Quislings liv frem til annen verdenskrigs begynnelse. Annet bind, «En fører for fall» handler om krigstidens Quisling frem til han ble henrettet en oktober natt i 1945. Det er blitt en urstein på nær 750 sider. I gjensidige kilder er gjennomgått med friske øyne, og hittil ubrukte kilder er kommet til.

I vår nyere historie er Quisling den mest aparte blant hovedskikkelsene, som den ubestridte nasjonalskurken. Hans biografi betraktet det som sin oppgave å sette spørsmålstegn ved de vedtatte størrelser, heiter såvel som skurker.

Blant dagens historikere er Dahl en av de fremste formidlere, med sin elegante skriftlige fremstilling, sitt journalistiske blikk for aktualiteten i stoffet og en aldri sviktende appetitt på de uventede innfallsvinkler. Det herer med at han alltid har hatt lett for å erte på seg folk. Han har vel selv mye ertelyst i seg; i sin motvilje mot å servere selvfølgeligheter setter han heller tingene på spissen om han kan. Dahl over-skred tidlig sin opprinnelige posisjon som gjengs akademisk nyrådkaler og har siden operert på tvers

av alle båser og inndelinger. Kanskje har han også vakt mistanke hos noen ved sin lette form, som i våre miljøer ofte blir forvekslet med overfladiskhet. Sannheten er jo tvert imot, at den lette form er den mest arbeidskrevende.

Renvasking?

Har han gått inn for å renvaske Quisling? Det inntrykket ble skapt blant enkelte ved utgivelsen av første bind, på grunnlag av uttalelser som ble tøyet langt dengang.

Men det stemmer ikke. Dahl legger frem kjensgjerningene, i større bredde enn noen forsker har gjort tidligere. Materialet kan ikke etterlate noen som helst tvil om hovedpersonens totale forræderi. Som leser blir jeg sittende igjen mer forstemt enn noensinne over hva denne mannen fikk seg til å gjøre som okkupasjonsmaktens vasall. Dette til tross for at forfatteren holder sin egen dom i bakgrunnen, og lar tvilen komme den omtalte til gode.

Det Dahl likevel viser, er at Quisling på visse punkter ble hardere dømt av samtiden — og av landsvikdomstolen — enn det var grunnlag for, og at NS-førerens handlinger enkelt ganger ble misforstått.

Dahls innfallsvinkel er nærmest som en oppmerksom passasjer under en vill seilas: Hele tiden med blikk for hva som ligger bak navigasjonen gjennom de urene farvann og stormer frem mot det endelige skipbrudd, men samtidig med blikk for de overleide manøvrer, den feilaktige avlesning av instrumentene og den hasardiøse kurs når det bærer mot totalforliset.

Frelse verden

Dahl noterer sine motforestillinger når den selvbestaltede fører stevner mot undergangen og når hans forklaring på navigasjonen ikke er troverdig. Metoden innebærer at biografen holder seg selv i bakgrunnen. Det noen vil savne, er et oversyn, en samlet bedømmelse av Quisling fra Dahl selv. Den må leseren lete frem stykkevis.

Rettsens dom over Quisling fastslo at han hadde forrådt sitt land etter en plan som var lagt på forhånd. Dahl viser hvordan tilfældigheter spilte inn. Opprinnelig dro Quisling til Berlin for å frelse verden

på god norsk vis. Hans hensikt var intet mindre enn å megle mellom Hitler og den britiske leder Chamberlain for å stanse annen verdenskrig med en fredsavtale som skulle minne ut i Europas foranste stater — helt i pakt med hans karakteristiske storhetsforstillinger og manglende forankring i virkeligheten. Vel ankommet til Berlin ble han trukket inn i et spill der hans medarbeider eventyreren Albert Hagelin og en gruppe tyske nøkkelpersoner førte an.

Om Quisling i utgangspunktet ikke planla forræderiet, var han mer enn villig til å stille seg i spissen for det da det ble aktuelt. Han oppmuntret Hitler til å rette blikket mot Norge og lokket med støttepunkter for den tyske marine i vårt land etter en politisk omveltning med maktovertagelse for NS.

Aksjonen mot jødene

Et annet sentralt punkt er Quislings rolle da de norske jødene ble ført til tyske utryddelsesleirer i 1942. Dommen gir ham delaktig i dette, med hans lov om inndragning av jødens eiendom som en skjerpene omstendighet. Dahl påpeker at Quisling faktisk ga denne loven for å hindre at SS skulle rane til seg de jødiske eiendommene sine det hadde skedd på Kontinentet. Quisling sto ikke selv bak aksjonen mot jødene, men det blir bekreftet hvordan han og mange NS-folk stilte seg til rådighet som medspillere. Quisling var også medansvarlig gjennom sine mange ondartede anti-semitiske utfall, ikke minst etter at aksjonen mot jødene hadde funnet sted, som for å rettferdiggjøre den. Mye taler for at han overdro sin egen antisemittisme nærmest for å vekke tilint hos de tyske nazikoryfæer. Han ofret jødene i Norge, ikke fordi han selv trodde så mye på alt det fryktelige han sa om dem, men som et middel til å vekke tyskernes velbehag.

9. april

Høydepunktet i Quislings landsvik var hans oppreden 9. april 1940, som dengang vakte forferdelse til og med hos mange fremtredende NS-folk. Dahl har rekonstruert det selsomme begivenhetsforløpet for hans handlinger den dagen. Quisling var faktisk like overrasket som alle andre

FRONTKJEMPERE: Vidkun Quisling fotografert sammen med norske frivillige i Regiment Nordland i Hauberg i mai 1941. Bildet er hentet fra «Vidkun Quisling — En fører for fall».

over invasjonen da den kom. Hans såkalte makt-overtagelse og pålegg til sine landsmenn om å legge ned våpnene ble improvisert gjennom et dristig solospill fra en tysk med-sammensvoren som bleifet NRK til å overlate Quisling mikrofonen.

Forsøkene på å nazifisere samfunnet og organisasjonslivet nådde alt mest groteske stadium i Quislings planer om å tvangsutskrive norske ungdomskull til tjeneste som frontsoldater for Hitler. I tillegg kom hans langvarige kamp for å oppnå en fredsavtale mellom Tyskland og Norge, med et NS-styrt Norge som formelt suveren stat i forbund med Tyskland. En slik ordning så han som mirakelmiddelet til å sikre seg oppslutning i folket. Den tyske ledelse hadde et mer realistisk syn.

Dahl påpeker samtidig NS-førerens rolle som reformskaper i tråd med fascistens sosiale program: Han innførte barnetrygd som en ny rettighet, og han utvidet syketrykden og alderstrykden.

Hovedinntrykket av Quisling gjennom alle omskiftelser fra han først gikk inn i politikken, er hans trang til å vinne makt på siden av de vanlige spille-regler i det norske samfunn — samtidig med hans sviktende bedømmelse av

hvordan man går frem for å skaffe seg slik makt. Et eksempel er hvordan han forspilte sjansene etter at han hadde vunnet så stor popularitet på grasrota i Bondepartiet (og blant andre borgerlige) i sin tid som forsvarsminister i partiets regjering. Hadde han vært en mer virkelighetsnær person, ville han sett mulighetene i å arbeide innenfor dette store partiet som hadde vist ham så mye tillit. Men da som senere ble han ledet på avveie av sine storhetsforestillinger, og ved sitt valg av en fascistisk bevegelse, noe det viste seg at bare en fremmed makt kunne gi ham grunnlag for.

Utstråling

I en biografisk fremstilling kan man ertelyse en nærmere undersøkelse av hva det var som fikk tilhengerne til å forgude mannen Quisling. Hvor var hans utstråling? Antydningssvis har Dahl skrevet en del om dette i første bind. Mer inngående forklaringer kunne vært søkt ut fra samtaler med datidens NS-folk. I annet bind trer mennesket Quisling delvis tilbake for den overveldende mengde fakta i hendelsesforløpet. Dahl kaster lys over den

såkalte «gåten Quisling»: Kjøften mellom på den ene side den makeløst egnerte, moralske, oppofrende mannen fra yngre år, Fridtjof Nansens høyre hånd, nødhjelpsarbeideren som var med på å redde russiske folkemasser fra sultedøden; og på den annen side den maktlystne diktator, den stormannsgale, svulstige fascisten, forræderen som rettferdiggjorde vold og overgrep i stor stil. Mannen ser ut til å ha vært offer for sin egen skoleklokhet, satt på pedestal av omgivelsene fra tidlig alder. Samtidig hadde han en blind flekk i sin personlighet på de felter som gjaldt sosial evne, intuisjon, humor, innlevelse overfor andre. — alt det som bidrar til forståelse av seg selv og sine medmennesker. Dermed sto han uten de nødvendige bremses. Han trodde han kunne stille seg over loven og nasjonen, fordi han hadde innsikten, han hadde sett lyset.

Et uttrykk for Quislings tanker om seg selv er ordene Dahl refererer fra korte før han ble henrettet: «Maktpolitisk var jeg avhengig av Tyskland og Adolf Hitler. Men idepolitisk anså jeg Hitler som min underordnede og mitt redskap». Ingen falsk beskjedenhet hos den karen. Ingen påtrengende realitetsans heller. —

Hans Høivang 2002. Høivang 2002. Høivang 2002.